

pisati dramu

Šta čoveka nagla da sedne zaski pisac svoje boje brani ili preko beli list papira i da taj beli list ne ispíše stihovanim nizom rimskih ili nerimickih reči koje se pesmom zovu, niti nizom recenica koje su priča, novela, poglavljje romana, već da taj beli papir ispíše dijalogom namenjenim sceni?

Nije niko rekao dovoljno istinitih misli ni o tome zašto se napiše pesma, zašto priča, zašto roman, pa niko nije odgovorio ni zašto se piše drama.

Niko nije do kraja izrekao neku opšte prihvatljivu misao o tome zašto se uopšte piše. Čini mi se, kada bi je neko i izgovorio, da bi to bio kraj pitanja, i da bi to bilo u onom trenutku kada bi sve pobude prestale, kada se pisanjem ne bi imalo ništa dopuniti, ništa doći, ništa više reći, jer iza reči više ne bi ostala nikakva tajna.

Interesuje me samo ona naročita pobuda koja čoveka, koji um da stvara svetove na hartiji, nagoni da te svetove stvara u obliku dijaloga koji su komad, drama, oblik namenjen još jednoj umetnosti.

Jedna od osnovnih pobuda leži baš u tome što je drama književni oblik namenjen svojoj dopuni u umetnosti pozorišta, umetnosti glume, igre, svetlosti, rasporeda, ritma, boja, jednoj šarenjoj dopuni koja od početnog oblika stvara nešto novo, sposobno da obraduje čak i onoga koji je delo stvorio.

Poznat je strah književnika pred identitetom svoga dela, pred statičnim vrednostima niza reči koje je stavio na hartiju i koje je sve njegovo. Poznata je mržnja književnika prema onom što je tako poznato da se grava perspektiva i ne vidi na horizontu opšteg pisanja. Poznat je strah pred svojim. Strah pred velikom sebičnom ljubavlju. Pred mogućnošću da je ta ljubav slepa i varava.

Svako pisanje drame je potpomognuto uvek prisutnim malim ohrabrenjem da će dobro pozorište dati dramskom pisanju onu jednu dopunu sličnu životu na svoj način. Svako pisanje drame hrabri misao na dobro pozorište koje će dobru dramu oživit svojom magičnim, neslučenim vrednostima.

I zato se velika drama u istoriji javljala u doba velikih pozorišnih trupa, kada su te trupe garantivale ne samo interpretaciju nego i radanje iznenadnih vrednosti, kojima se divio i čudio sam pisac pored svih svojih strahova i sumnji. Dramsko delo na pozorišnici, u dobrim rukama, autoru se čini i dovoljno blisko da radost pripada njemu i dovoljno daleko da se prvotna radost ne pomuti sumnjama u prevetliku bliskosti koja zaslepljuje.

U pisanju drame postoji još jedna posebna čar. To je čar uzdržavanja. Čar skrivanja određene, pravolinijske misli. I više od toga, jer se ona može sakriti i u priči postoji čar skrivanja svoje emotivne angažovanosti, skrivanja ugla gledanja, načina interpretacije, koji mora da ispliva u priči, jer kada se u priči to sakrije, onda je priča gola registracija, bez umetničkog smisla.

To skrivanje autora u dramu ima svoje čudne granice. A u toj granici je opet posebna čar. Jer dram-

jednog lica ili još bolje između redova, brani ih situacijama koje stvara, sudbinama koje nameće, događajima koje učini nužnim. Kao nevidljivo i možda nepostojeće božanstvo, dramski pisac vlada sudbinama, nikada kriv, ali ipak sve-moćan. I kakav svet stvori, takva mu je i ocena sveta u kome živi i kome sudi. Pisac dramom sudi svetu koji stvarno postoji. A taj stojeći svet dramski pisac gleda u njegovim čvornim, ključnim momentima, u momentima koji su sukob, koji su neko živo električno pražnjenje, jer scena ne trpi životne tokove koji teku nepromenjeni od početka do kraja kao neuzemljeni tok od izvora do ušća.

Posebna je čar sukobljavati stvorene ličnosti. Jer ličnosti su stvorene u mašti, a nigde se te ličnosti tako lako ne otrgnu sa uzda zanimali, kao u dramu. One jednog trenutka kao da pod perom počinju da žive svojim životom. To se dešava i piscima drugih žanrova, ali i njima u dramskim trenucima njihovog epskog dela.

U dramskom pisanju poseban je problem nepreplanirati fabulu, jer će inače ispasti ili loša drama, ako dijalog teče kako je planom stvoren, ili će suviše minuciozni plan i tako se rastočiti u vatri dramskih situacija koje su oduvek same od sebe proizašle.

Nije slučajno da je baš na terenu dramske književnosti poniklo delo u kome stvoreni likovi traže pisca koji će ih do kraja uobličiti. Šest lica traže pisca je, pored svojih ostalih filozofskih konzekvencija, drama o psihološki dramskog stvaranja. Šest lica ove drame su živi svedoci relativne samostalnosti ličnosti koje su jednom stvorene.

Pisanje drame ima jedan strašan imperativ. Mora da je savremena. Savremena na onaj pravi, sadržinski način. Savremena koliko je na primer, i danas aktuelna demagogija onoga veštog Atinjanina u Aristofanovim »Pticama« na terenu sadržaja ili savremena svojom formom — Šekspirova dela (ostavljajući ovog trenutka po strani stvarno, već ikakve fraze, većno sadržinski aktuelnog dela Viljema Šekspira).

Dramsko delo namenjeno sceni mora biti tako napisano da hoće da ga gleda publika, jer bez nje kao i da ne postoji. Dramsko delo zato mora u jednom određenom trenutku ne samo govoriti neke aktuelne istine koje peku i pale prisutnu savest publike, već mora odgovarati i strukturi te savesti, formalnom ukusu koji se jednog trenutka stvorio kod najboljeg dela publike, kod avangarde publike, njihovim načinom života van umetnosti. Znači dramsko delo mora biti savremeno i mislima i strukturom. To je još jedna od osnovnih teškoća tog mučnog procesa jedne određene vrste umetničke delatnosti koja se zove — pisati dramu.

Pisanje drame koja je s pravom nazvana najtežom vrstom književnog rada ima svoju čar sličnu onim, naizgled uzaludnim, avanturama put neosvojenih visina, samo što je mnogo manje uzaludna, jer poziva na neke akcije kojima ljudi ipak nalaze smisao.

Čak i takvi poslovi kao što je učestvovanje na konkursu i druge stvari. Ali oni ipak to nekako smogu ni u tu se nekako snadu. A odatle nadalje počinje afirmacija koja je dugotrajna. Čovek od 50 godina se ne može afirmisati kao zavišen arhitekt. Arhitekt pravi dobra, zrela dela tek kada dođe u 50 i nekoliko godina. On mora da sačuva sve do pedesete godine onu emotivnu kondiciju koju ima u mladosti i da se naoruža snagom znanja, snagom zanata.

BORISLAV MIHAJLOVIĆ:

... Osnovni razlog Dostoeva O. Bradovića je bio da želi da narod

ovaj izvede iz Srednjeg veka, da ga nauči da misli razumno. I drugo njegove racionalističke epohe svoje razloge stvarno nalaze u tome.

U doba romantizma razlog je nacionalno oslobodenje, podizanje nacije. To su razlozi Brankovi, Zmajevi, Đurđini itd. Već kod Voljislava razlozi se menjaju. Razlozi postaju: objasniti svetu lepotu. To je recimo kod Dučića slučaj, kod Rakića je: da se shvati sudbina čovekova u kvrgama...

Kod generacije koja dolazi neposredno posle II svetskog rata ima dve vrste razloga, jer su bile dve vrste ljudi. Jedan razlog je razlog ratnika, i ne samo ratnika, razlog svedoka... Drugi: pokazati svoju nesaglasnost sa izvesnim importiranim idejama kao što je socijalistički realizam.

To su bile dve osnovne razlike razloga generacije...

Šta su vaši razlozi kao generacije?

JOVAN ĆIRILOV:

Ja mislim da je Mihiz ustvari i odgovorio, samo što to nije nazvao razlozima... Osnovni razlog je, kratko rečeno, imati pravo i biti slobodan. Imati pravo na tu slobodu, imati pravo bez kompleksa, pravo bez opterećenja i s druge strane biti u revoltu prema heroju, i slobodno se osećati u jednom svetu bez tih antagonizama.

MIRKO MILORADOVIĆ:

Ne bih ja to rekao tako. Ja bih rekao da su ti razlozi vrlo raznoliki. Ja ću na dva primera da pokušam. Za jedan mogu i da kažem kako se zove. To je Bora Cosić koji je objavio KUCU LOPOVA i sada knjigu SVI SMRTNI, drugi roman. On je jedan fenomen. Drugi fenomen je Miloš Stambolić koji još nije ništa napisao, mislim, nema knjigu...

On pripada drugoj polovini generacije nema je još polovina, koja želi da pronikne u neke stvari danšnjeg vremena da ih protudira, da ih shvati... Potrebno je u ovoj našoj literaturi da ima mnogo mladića koji će naći, svaki, po jedan problem...

Treba govoriti o onome što se shvata, što se vidi, govoriti bez ogradaivanja. Sada evo kako to izgleda: s jedne strane postoji društvena protivrecnost u socijalizmu kao i svuda ustalom, koju mladi ljudi ne mogu da shvate zbog onih opštih kategorija kakva je naprimer sveštversmo ili što kaže Mija Pavlović abol od svetosa. To tišti mladu generaciju. Evo zbog čega: zato što ne shvata to, ne može da ga primi onakvog kakav jeste i to je psihološki opravdano. Generacija koja će prebroditi taj veltšmerc, koja će da shvati da govori ono što se može govoriti, upravo da se ne bavi perifernim prošnjama, lumpenproleterima, svim tim perifernim stvarima socijalizma, naučiće da shvata neke stvari koje ne mogu danas ni veliki pisci da shvate...

Ja plediram, hoću da vas ubeđim da verujete da u generaciji koja je apsolutno još nije afirmisala, da u tim neafirmisanim mladićima postoje ljudi koji misle i koji studiraju, koji se bave ozbiljnijim stvarima nego oni koji su se već afirmisali.

JOVAN ĆIRILOV:

Nije za ovu generaciju karakteristično traženje slobode u izražavanju, nego baš traženje slobode od problematike ranijih generacija. Vrlo je karakteristično da kada je povodom članka Marka Ristića počela svada predratnih generacija čitava mlada generacija je protestovala: ne tiče nas se, šta se nas to tiče, nećemo time da punite časopis. To je prošlost... Mlada generacija želi da bude mimo toga...

ISPRAVKA

U broju 33 iz tehničkih razloga je ostao nepotpisan esej »Kapanje krvi svojoj«. Autor ovog eseja je Dragutin Ognjanović. Molimo čitaoca da uoči ovu ispravku.

SIROKO POLJE NEVOLJE

Nevidjelica ova u te gleda simonro
Nevidjelica ova nijedne ruke nema
nijedne kosti u mesu nijednog zuba u glavi
nema riječi u gltu crnib leptira na usni
da nam nasele prste a misli obezglave
nevidjelica ova ima smisao jave
Kada se srusi brdo i mutne vode narasta
sua se godišnja doba predammom zavojniče
Atila budem davni od oklopa i strave
nevidjelica čuti pod okom moje jave

U odorama od zlata od srme i paučine
neko dolazi poljem konjanik kost i čama
neko dolazi brdom usamljen mrk i gora
neko dolazi putem zmijolik vuk i jagde
neko dolazi vjetrom proljetan i nedostizan
neko dolazi vodom nasimjan a nevidljio
neko dolazi grobljem olovo vrisak u tme
neko dolazi nebom imam ga nemam pa crno
neko dolazi zemljom pretežak težak breme
neko dolazi puškom uteći ni stiči šumo
neko dolazi morem duboko i široko
svi se u mrtve ruke u ruke pragne strmoglave
u krug neke stravične a nedoznane jave

Nevidjelica ova porekla nema vremena ni sna
o grdo mutnoj vodirni o smrknutoj vedirni
jer proo pogled poludi crvene kriške smrti
drugom nikoga nema zelenom izvicom mora
postije alge prema jugu okrenu svoje nečujne kletve
koplja se polomila a sabbje iskidale

Nevidjelica ova puška okrenuta u ljubav
prelama ruke nevjestice crne se svati i barjaci
dolazi jesen u san dva oka od vola dva bola
gledaju u sunce u nema ga u drvo javorovo
tri dana i tri noći a nejakje ruke
a zaboravljene bajke a neumitne brave
ove naše poslednje i raskaljene jave

Ova ledina od trave zakisila je grobljem
ova ledina od groblja zarasla je u trnje
ova ledina od trnja na ivici je svetlosti
ova kap sunca vida nema ni tame ni obrisa
jer tu se sve svršava a gora prolisala
a gora prolisala zlom u srcu planina
ptica crne u kljunu nose bukret sna jasmina

Nevidjelica ova od ptica ni lica nema ni granica
ova java što spava ova nenadno lepršava
ova od cuijeta bez svijeta bez koraka i tijeta
ova bez kućista i pepelista od gla bez izgije ista
ova glava bez snova a majka bez sinova
lobanja ludo bez vida gorak bedem bez zida

Ova ruka od mraka a zora bez mraka
od sumora do umora ova polje nevolje
gleda u sunce u nema ga u drvo javorovo
dok se tišine plave sumorne i krvave
dok se ne stome brave lukave ove jave

GOJKO JANJUŠEVIĆ je rođen 1956 godine u Ozrićima kod Nekića. Gimnaziju je završio u Vrbovu. Sada studira književnost na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Stihove je najviše objavljivao u »Poljima«. Prvu zbirku poezije »Mravi odlaze neprijetno« izdalo mu je Književno odeljenje »Maticе srpske« 1957 godine.

čak lipić

kompozercija



/nastavak sa 1. strane/
kao što je rekao Stendal. Iluzorno je o njoj da razmišljamo.

Kada razmišljamo o svim tim problemima ne mogu drukčije nego ovako kompleksno, ovako složeno.

Ako vas interesuje mogu da kažem koju reč o ljudima sa kojima radim. Ja ih pratim, gledam i vidim da je to ono što je rečeno ovdje. Da mladi čovek dobije solidne uslove za rad vrlo teško. I mislim da bi najbolje bilo o tome govoriti. Mlad arhitekta, iako je možda u boljem položaju nego mlad slikar, još uvek se teško izbori da može nesmetano raditi, da učestvuje na raznim konkursima, da nađe materijalna sredstva koja iziskuju